

TARTU ÜLIKOOL

GERMAANI-ROMAANI FILOLOOGIA OSAKOND

**BROWNI JA LEVINSONI VIISAKUSTEORIA-
ALANE INGLISE-EESTI SELETAV SÕNASTIK**

Kutsemagistri projekt

HANNA ROSENVALD

Juhendaja: Prof. Krista Vogelberg

TARTU 2002

EESSÕNA

Käesoleva kutsemagistri projekti eesmärk on aidata kaasa keelepragmatika-alasele eesti keeles tehtavale teadustööle, püüdes arendada puuduvat või ühtlustamata terminoloogiat. Projekt käsitleb ingliskeelset Browni ja Levinsoni viisakusteooria-alast sõnavara, antud valdkonna tähtsus seisneb teooria universaalsuses ja selle kasutamispotentsiaalis eesti keele pragmatika alusuuringutes. Projekt koosneb kahest osast, teoreetilisest sissejuhatuses ja sõnastikust. Esimene osa annab ülevaate Browni ja Levinsoni viisakusteooriast, mida nimetatakse nn “näo” eest hoolitsemise viisakusteooriaks, selgitab sõnastiku koostamise põhimõtteid ja tekkinud tõlkeprobleeme. Teine osa koosneb *Browni ja Levinsoni inglise-eesti viisakusteooria-alasest seletavast sõnastikust* ja terminite eestikeelsete tõlkevastete indeksist. Sõnastik püüab ühtlustada vastavat sõnavara, leida puuduvatele terminitele tõlkevasteid ja anda eestikeelsed definitsioonid teooria kesksetele mõistetele. Terminite valikus on lähtutud sellest, et esindatud oleks teooria põhimõisted, viisakusstrateegiad ja nende väljundid. Nimestikus on ära toodud ka teisi pragmatika-alaseid mõisteid, millega teooriaga tegeleja tõenäoliselt kokku puutub. Sõnastiku kasutajana näeb koostaja keelepragmatikat õppivaid üliõpilasi ning inimesi, kes tegelevad pragmatika-alase teadustööga, eelkõige viisakuse uurimisega keeles.

Märksõnad: pragmatika; Browni ja Levinsoni viisakusteooria; inglise-eesti terminoloogia

SISUKORD

EESSÕNA	2
SISUKORD.....	3
SISSEJUHATUS	4
1 Magistriprojekti eesmärgid	4
2 Magistriprojekti ülesehitus.....	5
1 TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	6
1.1 Viisakusteooria teoreetiline taust.....	6
1.2 Viisakusteooria-alane terminoloogia eesti keeles	9
1.3 Allikate valik	10
1.4 Sõnastiku koostamise põhimõtted.....	11
1.4.1 Üldised põhimõtted tõlkevastete leidmisel ja defineerimisel	11
1.4.2 Terminite valik	12
1.5 Tekkinud tõlkeprobleeme	14
1.5.1 “Näo” (<i>face</i>) problemaatika	14
1.5.2 Negatiivne ja positiivne viisakus.....	16
1.5.3 <i>Imposition</i>	17
1.5.4 <i>Rationality</i>	18
1.5.5 Lühendid	19
1.6 Sõnastiku ülesehitus	20
2 BROWNI JA LEVINSONI VIISAKUSTEOORIA-ALANE INGLISE-EESTI SELETAV SÕNASTIK	21
2.1 Sõnastikus kasutatud lühendid	21
2.2 Browni ja Levinsoni viisakusteooria-alane inglise-eesti sõnastik	22
2.3 Terminite eestikeelsete tõlkevastete indeks	41
KOKKUVÕTE.....	48
KIRJANDUS	50
SUMMARY	54

SISSEJUHATUS

1 Magistriprojekti eesmärgid

Inimeste omavahelise suhtlemise põhivahendiks on keel. Keelekasutust kontekstis uurib keelepragmatika, mille üks kitsam valdkond on viisakus-uurimused. Pragmatika-alane teadustöö eesti keele kohta on alles algjärgus. Selleks, et teha pragmatikas vajalikke alusuuringuid eesti keele kohta, on vaja vastavat terminoloogiat.

Alustuseks sellest, mida on pragmatikas juba tehtud. Uurides viisakusteooriaid ja kõneakte, on käesoleva kutsemagistriprojekti autor (Rosenvald 2001) leidnud kinnitust seisukohale, et Browni ja Levinsoni viisakusteooria sisaldab universaale, mida saab rakendada ka eesti keele pragmatikas kõnetegude ja viisakusväljendite uurimisel. Pidades silmas teooria potentsiaali, hakkab see ilmselt laiemat kasutust leidma ka eesti keeles. Kuna siia maani on teooriast kirjutatud enamasti inglise keeles, siis tahab autor veidi teed siluda neile, kes hakkavad seda käsitlema eesti keeles ja eesti keele kohta. Eestikeelse terminoloogia puudust on projekti autor ka isiklikult pidevalt kogenud.

Seega on käesoleva magistriprojekti eesmärk luua inglise-eesti pragmatika-alane seletav sõnastik, mis keskendub Browni ja Levinsoni viisakusteooriale. Sõnastik püüab koguda kokku ja ühtlustada eestikeelset viisakusteooria-alast terminoloogiat, samuti arendada vastavat sõnavara leides puuduvatele terminitele tõlkevasteid, ja defineerida teooria põhimõisted eesti keeles. Sõnastiku sihtgrupiks on üliõpilased, õppejõud ja teised, kes puutuvad kokku keelepragmatikas viisakusteooriaga.

2 Magistriprojekti ülesehitus

Kutsemagistriprojekti esimene osa kirjeldab Browni ja Levinsoni viisakusteooria teoreetilist tausta (1.1) ja olukorda eestikeelses viisakusteooria-alases terminoloogias (1.2). Punkt 1.3 iseloomustab valitud allikaid, 1.4 selgitab sõnastiku koostamisel silmas peetud põhimõtteid, 1.5 annab ülevaate töö käigus tekkinud tõlkeprobleemidest ning 1.6 sõnastiku ülesehitusest.

Projekti teine osa koosneb *Browni ja Levinsoni viisakusteooria-alasest inglise-eesti seletavast sõnastikust* (2.2) ja terminite eestikeelsete tõlkevastete indeksist (2.3). Projekti kokkuvõtte teeb üldistuse sõnastiku eesmärkide ja koostamisel tekkinud raskuste suhtes.

1 TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

1.1 Viisakusteooria teoreetiline taust

Keelepragmaatika on teadusala, mis uurib, kuidas ja mis printsiipide järgi kasutavad erinevad keelekasutajad keelt kontekstis. Pragmaatika lingvistika haruna sai alguse 1970ndatel aastatel (Tenjes 2001: 36). Levinson defineerib pragmaatikat järgmiselt: “lingvistiline uurimisala, mis on seotud konteksti aspektidega, kusjuures mõiste ‘kontekst’ all mõeldakse suhtlejate identiteeti, kõnesündmuse ajalisi ja ruumilisi parameetreid ning [...] suhtlejate uskumusi, teadmisi ja kavatsusi antud kõnesündmuses” (1995: 5).

Pragmaatika üks uurimisala on viisakus ja viisakuse väljendusvormid. Viisakus on pragmaatiliste vahendite kogum, mis aitab kõnelejal jõuda sujuva suhtluseni, viisakus pragmaatikas hõlmab lingvistilise vormi, lausungi konteksti ning kõneleja ja kuulaja vahelise suhte (Kivik 2001). Tuntumad viisakusteooriad on *conversational maxim*’i (suhtlusmaksimi) suund – Lakoffi supermaksim “Ole viisakas!” ja sellele lähedane Leechi viisakusprintsip oma kuue maksimiga (Verschueren et al 1995), samuti Fraseri *conversational contract*’i teooria (Kivik 2001). Browni ja Levinsoni viisakusteooria – nn *face management*’i (“näo” eest hoolitsemise) suund – on esitatud teoses *Politeness: Some Universals in Language Usage* (1978/87).

Viisakusteooriate rakendamine on lähedalt seotud kõneaktiteooriatega (Austin 1962 ja Searle 1969), kuna tavaliselt “realiseeritakse” viisakus just kõneakte tehes (nt kompliment, kaebus). Mahu piiratuse tõttu sisaldab antud sõnastik kõneaktiteooriate

terminoloogiast ainult mõned sõnastiku autori arvates olulised viisakusteooriasse puutuvad terminid (nt *illocutionary act*).

Järgnevalt antakse ülevaade Browni ja Levinsoni viisakusteooriast ja selle alustest. Browni ja Levinsoni viisakusteooria baseerub kahel eeldusel: et iga inimene omab “nägu” ja ratsionaalsust (Brown and Levinson 1987: 58). Neil kahest terminist esimesel on aga nii eestikeelsest kui ka ingliskeelsest üldtähendusest täiesti erinev sisu ning samuti on teisel terminil tavatähendusest veidi erinev tähendus.

“Näo” mõiste võttis esmakordselt kasutusele Ameerika sotsioloog E. Goffman. “Nägu” tähistab seda, millistena me tahaksime teistele välja paista ja kuidas me tegelikult paistame. “Nägu” ei ole fikseeritud – iga suhtlusaktiga võib see muutuda, nt saada kahjustatud. Inimestel on raske taluda “näo” kaotamist. Inimene loob endast teatud pildi ja kui keegi selle pildi purustab, siis on tehtud temast naerualune. Seega on inimese eesmärk oma “nägu” säästa ja selle eest hoolitseda. Selle eesmärgi nimel on teha vaja koostööd teiste inimestega. Kuidas koostööni jõuda? Enamasti lähtutakse vastastastikkuse põhimõttest, s.t hoolitsetakse teise inimese “näo” eest, et viimane hoolitseks sinu “näo” eest. Kuna suurem osa kõnetegudest on olemuselt “nägu” ohustavad (nt palve, ettepanek, lubadus, kompliment), siis viisakus on vahend, millega ohtu vähendada. Kõik see aga ei tähenda, et inimesed suheldes kramplikult aina mõtlevad, kuidas ohtu vähendada, pigem on vastav käitumine alateadlik.

Teooria teise eelduse, ratsionaalsuse all ei mõtle Brown ja Levinson mitte niivõrd teadvustatud loogilist mõtlemist, vaid seda, et iga ühiskonna liige on eesmärgipärane selles, et järgib teadlikult või alateadlikult loogikat, mille abil saab kõneleja “oma eesmärkidest tuletada vahendid, mille abil nende eesmärkideni jõuda” (Brown and Levinson 1987: 64).

Tulles tagasi “näo” juurde, siis Brown ja Levinson käsitlevad “nägu” vajadustena. Nad jaotavad selle mõiste veel kaheks pooluseks: negatiivne “nägu” – vajadus olla sõltumatu ja vaba ja mitte lasta end käsutada, ja positiivne “nägu” – vajadus saada tunnustust, meeldida, olla grupi liige, s.t olla seotud. Kokkuvõtvalt võib “nägu” defineerida järgmiselt: avalik minapilt, mida iga ühiskonnaliige tahab pidada enese omaks ja millele tahab teiste tunnustust ning mis koosneb sõltumatuse ja läheduse vajadusest.

Browni ja Levinsoni viisakusteooria väidab, et viisakusstrateegia valiku määrab ära ohu intensiivsus “näole” konkreetse teo korral (*weightiness of an FTA*). See arvutatakse järgnevate muutujate summana:

- 1) kõneleja ja kuulaja vaheline sotsiaalne distants (sümmeetriline suhe)
- 2) kuulaja võim kõneleja üle (asümmeetriline suhe)
- 3) konkreetse kõneaktiga kaasas käiva häirituse aste antud kultuuris (Brown and Levinson 1987: 74).

Brown ja Levinson esitavad neli viisakuse superstrateegiat, sisuliselt “nägu” ohustava teo sooritamise strateegiat, millele lisandub teo sooritamata jätmise võimalus:

- a) leevendamata otsene viisakusstrateegia (*bald on record politeness strategy*)
- b) positiivse viisakusstrateegia (*on record positive politeness strategy*)
- c) negatiivse viisakusstrateegia (*on record negative politeness strategy*)
- d) kaudne viisakusstrateegia (*off record politeness strategy*)
- e) “nägu” ohustava teo sooritamata jätmine (*opting out of FTA*) (Brown and Levinson 1987: 76).

Kuigi Browni ja Levinsoni viisakusteooriat on kritiseeritud seoses selle pretendeerimisega universaalsusele, kahtluse alla on seatud teooria rakendatavus ja

“näo” mõiste relevantsus teistes kultuurides (eriti ida kultuurides) lääne kultuuride kõrval (Trosborg 1995: 28-29), on teooria teiste viisakuskäitumist seletavate käsitluste kõrval osutunud “kõige elujõulisemaks” (Vogelberg 2002a: 186). Samuti on kritiseeritud Browni ja Levinsoni viisakusteooriat seoses sellega, et see töötab hästi ainult teatud kõnetegude puhul – nõudmisel ja palumisel, ent teiste kõnetegude puhul ei saa teooriat hästi rakendada (Vogelberg 2002a: 188).

1.2 Viisakusteooria-alane terminoloogia eesti keeles

Siiamaani on Eestis Browni ja Levinsoni viisakusteooriast kirjutatud enamasti inglise keeles, seda ka siis, kui uurimisobjektiks on eesti keel, nt mõned bakalaureusetööd (Aas 1999, Rosenthal 2001), üks magistritöö (Konovalov 2001) ning mitmed artiklid (Vogelberg 1997, 2002b). Browni ja Levinsoni viisakusteooriat käsitletakse Tartu Ülikooli inglise keele ja kirjanduse õppetooli pragmaatika kursuses, seda aga inglise keeles ja samuti on Tallinna Pedagoogikaülikooli pragmaatika kursus inglisekeelne. Eesti keeles käsitletakse Browni ja Levinsoni teooriat TÜ üldkeeleteaduse õppetooli pakutavas pragmaatika kursuses (Renate Pajusalu), samuti Eesti Humanitaarinstituudi pragmaatikakursuses (Mihhail Lotman).

Viisakusteoorial põhinevaid artikleid on ilmunud eesti keeles mõned üksikud (Vogelberg 2002a, 2002c; Vellerind 2000). Varsti peaks ilmuma Tartu Ülikooli välja antav keeleteaduse-alane eesti-inglise sõnastik (Hennoste jt), mis sisaldab ka pragmaatika osa, ent oma mahu tõttu ei saa sõnastik nii kitsal uurimisalal nagu Browni ja Levinsoni viisakusteooria eriti sügavuti minna. Kuna eestikeelne viisakusteooria-alane terminoloogia on seega alles lapsekingades, loodab käesolev sõnastik olukorda parandada.

1.3 Allikate valik

Mitmed sõnastikus toodud märksõnad on ka teistes pragmaatikasuundades kasutusel erineva tähenduse või tähendusvarjundiga. Et mitte segadust tekitada, on antud sõnastiku koostamisel nii terminite valikul kui defineerimisel lähtutud eelkõige “originaalist” – Browni ja Levinsoni enda definitsioonidest (1987). Teiseks oluliseks ingliskeelseks allikaks definitsioonide koostamisel on Levinsoni pragmaatikaõpik (1983/94). Samuti toetub koostaja Scolloni ja Scolloni teosele (1995), mis tegeleb viisakusega kultuuridevahelises suhtluses ja lähtub paljuski Browni ja Levinsoni viisakusteooriast.

Eestikeelseteks allikateks olid põhiliselt artiklid. Osadele terminitele on juba pakutud eestikeelseid tõlkevasteid Vogelbergi (2001, 2002) ja Vellerindi (2000) artiklites ning Pajusalu pragmaatikakursuse märkmetes (2001). Need võttis sõnastiku koostaja eestikeelseks algmaterjaliks. Ent kuna eestikeelset võrdlusmaterjali pole just palju, siis tegi sõnastiku autor otsused tõlkevastete suhtes enda kogemustele ja tõlke- ning pragmaatika-alastele teadmistele toetudes ning konsulteerides professor Krista Vogelbergiga (Tartu Ülikool), kes on Browni ja Levinsoni teooriat Eestis kõige põhjalikumalt uurinud.

1.4 Sõnastiku koostamise põhimõtted

1.4.1 Üldised põhimõtted tõlkevastete leidmisel ja defineerimisel

Antud magistriprojekt ei kirjelda üldiseid terminoloogia aluseid ja terminite väljatöötamise ja kogumise põhimõtteid põhjalikult, vaid selgitab, millised terminoloogia väljatöötamise ja tõlkimise põhimõtted seadis käesoleva sõnastiku koostaja esikohale.

Mereste (2000) nimetab oluliste terminoloogia printsiipidena traditsioonipidevust, ökonoomsust, kirjeldavust ja omakeelsust. Oksaar (1999) peab tähtsaks selgust, ühemõttelisust ning väljendite formaliseeritust ja normeeritust. Kirjutajale näib, et traditsioonipidevust on pragmaatika teooriate rägastikus suhteliselt raske leida – kui, siis enamasti ühe autori/teooria piires. Näib, et sellest laialivalgusest polegi pääsu sellisel formaliseerimata teadusharul, sest tihti iga uus teooria/suund võtab uuesti ette juba vanad terminid ja defineerib need ümber oma suunale sobivalt, või nimetab sisuliselt sama mõiste ümber, andmaks mõista, et tegemist on uue teooriaga.

Samuti tundub, et pragmaatikasiseselt ei saa ühemõttelisusest ja ühtlustamisest rääkida, kui niikuinii defineeritakse samu sõnu erinevalt – antakse samale terminile erinev sisu erinevate autorite poolt. Pragmaatika-alased artiklid algavad tihti pikast terminite lahtiseletamisest, mis iseenesest on hädavajalik. Sellest lähtuvalt annab ka käesolev sõnastik põhimõistetele definitsiooni ning samuti peaks seda tegema ka sõnastiku kasutaja termini esmakordsel mainimisel, muidu võib tõlkevastete kasutamisel rappa minna.

Mis puutub kirjeldavuse põhimõttesse, siis tõlkevastete leidmisel tuleb antud teadusharus väga ettevaatlik olla. Põhjus on selles, et kirjeldavusega kaasneb paratamatult tihti lihtsustamine ja mõiste laiemaks või kitsamaks tõlgendamine, näiteks *face*'i tõlkimisprobleemistik puhul (vt 1.5.1). Seega väidab siinne kirjutaja, et pragmaatikas, mis on lingvistikaharuna üsna formaliseerimata teadusharu, ei ole võimalik kõiki ülalmainitud põhimõtteid järgida.

Niisiis on sõnastiku koostaja primaarseks lähtekohaks originaalilähedust, kuna peab oluliseks seda, et mõiste tähendusele midagi juurde ei pandaks ega sealt ära ei võetaks. Tuleb tunnistada, et lähtekeelest lähtumise põhimõtte esiplaanile seadmisel kannatavad ülalmainitud terminoloogia põhimõtted, ent pragmaatika-alases teaduskeeles on see õigustatud.

1.4.2 Terminite valik

Erialakeelte eesmärkideks võib pidada terminoloogia väljatöötamist, kogumist ja süstematiseerimist. Väike osa Browni ja Levinsoni viisakusteooria terminoloogiast on juba välja töötatud, aga muidugi ei ole see olemasolev kompaktselt ühes kohas ja eriti kättesaadav. Seega püüab antud sõnastik terminoloogiat kokku koguda ja täiendada, leida tõlkevasted veel tõlkimata mõistetele, samuti koguda kokku juba välja töötatud termineid ja leitud tõlkevasteid. Terminite valikus on lähtutud sellest, et sõnastik hõlmaks kõik teooria põhimõisted, teoorias nimetatud viisakusstrateegiaid (35) ja nende alastrateegiaid (Brown ja Levinson ei anna neile eraldi nimetust, vaid kasutavad lihtsalt fraasi *ways of doing the strategy*), mida on sõnastikus nimetatud viisakusstrateegiate *väljunditeks*. Algul ei olnud koostajal plaanis kõiki strateegiaväljundeid nimestikku lisada, end kuna valik, millised välja jätta või millised sõnad väljundifraasidest lisada, oleks pidanud olema väga subjektiivne, siis otsustas

autor ülevaatlikkuse andmiseks kõik strateegiad/väljundid kaasata. Nimestikus on ära toodud ka teisi pragmaatika-alaseid mõisteid, millega teooriaga tegeleja tõenäoliselt kokku puutub. Antud märksõnade nimestik erineb tavalisest sõnastikust selle poolest, et kui osad mõisted ja nende tõlkevasted on antud algvormis (nt tegusõna infinitiivis *apologize – vabandama*), siis kõik viisakusstrateegiad on antud käskivas kõneviisis Brown ja Levinsoni järgi (nt *be optimistic – ole optimistlik*), kes lähtuvad Grice'ist alanud traditsioonist.

Valik, millised terminid kaasata sõnastikku, on paratamatult teatud määral subjektiivne. Autor on püüdnud lähtuda Browni ja Levinsoni viisakusteooria põhimõistetest, mis on esitatud teoses *Politeness: Some Universals in Language Use* (1978/1987), kus teooria esmakordselt esitati. Üldisemad pragmaatika-alased ja kõneaktidega seotud terminid, mida sõnastiku koostaja pidas vajalikuks lisada, on enamjaolt võetud Levinsoni pragmaatikaõpikust (1983/1994). Samuti on lisatud mõned terminid Scolloni ja Scolloni (1995) viisakuse käsitlest (nt *deference* ja *solidarity politeness*).

Probleemiks terminite valimisel oli samuti sünonüümide rohkus, kuna paljud autorid nimetavad samu mõisteid erinevalt (nt *illocutionary force* ja *pragmatic force*), või nimetavad samu kontseptsioone teisiti, lähtudes eri aspektidest. Üritades siiski järgida Browni ja Levinsoni kasutatavaid termineid, tegi koostaja mõne mõiste puhul subjektiivse valiku ühe või teise sünonüümi kasuks, arvestades termini kasutustihedust ja selgust.

Märksõnade definitsioonid sõnastikus on enamasti tõlked või ümbersõnastused Browni ja Levinsoni enda definitsioonidest raamatus *Politeness* (1987) ja Levinsoni pragmaatikaõpikust *Pragmatics* (1994). Ent samas on ka mitu juhtumit, kus sõnastiku koostaja on pidanud vajalikuks lisada või muuta Browni ja

Levinsoni definitsiooni, kuna see on ebaselge või mittetäielik (nt “näo” definitsioon, mida on täiendatud, vt 1.5.1). Definitsiooni puudumisel on sõnastiku autor definitsiooni ise sõnastanud, toetudes pragmaatika-alasele kirjandusele, sel juhul ei järgne definitsioonile viidet.

1.5 Tekkinud tõlkeprobleeme

Sõnastiku koostamisel tekkis kõige enam probleeme esiteks sellega, et põhimõistetele sobivad tõlkevasted leida, ja teiseks et põhimõisteid arusaadavalt defineerida. Järgnevalt on kirjeldatud olulisemaid probleeme ja neile lahenduse leidmist.

1.5.1 “Näo” (*face*) problemaatika

Browni ja Levinsoni teooria peamine mõiste, mille ümber teooria “tiirleb”, on *face*. Seda mõistet on kritiseerinud eriti idakultuuride ja -keelte uurijad, kes väidavad, et *face* on oluline ainult individualistlikes läänekultuurides (Trosborg 1995: 28-29).

Probleem on selles, et eestikeelne sõna *nägu* ei sisalda neid lisatähendusi, mis inglise tavakeeles *face*, rääkimata sellest, et Brown ja Levinson on mõiste tehniliseks terminiks muutnud. Inglise tavakeeles saab *face* oma mitmekülgse tähenduse erinevatest idioomidest, nagu näiteks *lose face* – “oma väarikust või head nime kaotama” (Hanko ja Liiv 1998) / “*suffer humiliation*” (Random House Webster 1992); *save (one’s) face* – “end häbistusest päästma, oma väarikust säilitama” (Hanko ja Liiv 1998) / “*escape from humiliation*” (Random House Webster 1992). Sünonüümid, mida Random House Webster (1992) Thesaurus pakub *face*’i märksõna all on *reputation, good name, dignity, repute, image, prestige, self-respect*.

Muidugi kehtib siin põhimõte, et mõistet tuleb defineerida esmakordsel kasutamisel. Brown ja Levinson defineerivad *face*'i järgmiselt: “*the public self-image that every member wants to claim for himself*” (Brown and Levinson 1987: 61). Definiitsioon käesolevas sõnastikus on aga järgmine: “avalik minapilt, mida iga ühiskonnaliige tahab pidada enese omaks avalik minapilt, mida iga ühiskonnaliige tahab pidada enese omaks, tahtes ühtlasi, et teised seda tunnustaksid”. Esimene pool on tõlge Browne ja Levinsoni definiitsioonist, ent teine pool, mis puudutab “teiste tunnustust” on lisatud juurde. Põhjus, miks Brown ja Levinson ise seda ei täpsusta on see, et ingliskeelne *face* oma üldtähenduses juba sisaldab seda aspekti, s.t inglise keeles on “teiste inimeste osa” sõna *face* kontseptsioonis juba olemas.

Face'i tõlgeteks on pakutud *avalik minapilt*, *sotsiaalne mina* (vt Vogelberg 2002a: 186), *avalik/ühiskondlik enesekuvand* (Pajusalu 2001), *enesest lugupidamine*, *avalik enesekujutus*. Kõigi pakutud tõlkevastete tähendused viitavad oma olemuselt sellele, mida inimene ise arvab endast, mis on tema enesekujutus endast, kajastavad ainult inimesepoolset nägemust. Ent kuna oluline on see, et *face*'i tunnustavad ka teised, siis need vasted oleks vasteks ainult osale termini tähendusest. Kui lähtuda mõiste kirjeldavuse põhimõttest, siis võiks olla tõlkevasteks “*avalik minapilt, mida teised tunnustavad*”. Arusaadavalt läheks see kohmakaks.

Seetõttu jäi valik vastete “*nägu*” ja *nägu* vahele. Otsetõlke poolt räägib see, et ka ingliskeelne *face* on termin, mitte tavasõna, mille tähendusele on Brown ja Levinsoni omalt poolt juurde lisanud – nad näevad “*nägu*” kui vajadusi (*face as wants*), millest lähtudes jaotavad nad “*näo*” kaheks vastandlikuks pooluseks: negatiivseks ja positiivseks (vt 1.5.2). Seega on viisakusteoorias *face*'i mõiste laiem ja erinev sõnaraamatute definiitsioonidest.

Mis puutub teisse tõlkevarianti – *nägu* ilma kuidagi markeerimata, s.t jutumärkideta/ kaldkirjata/ rasvase kirjata, siis argument selle poolt on järgmine: nii markeerituna kui markeerimata oleks “*nägu*” termin uue tähendusega – sellele definitsiooni andmisega jääski “*nägu*” tehniliseks terminiks keelepragmaatikas. Ilmselt kuna nii viisakusteooriad kui ka pragmaatika üldse on Eesti teadusmaastikule alles hiljuti saabunud, siis ka sõna “*nägu*” on terminina liiga uus, et sellega oldaks harjutud. Ei saa ju väita, et “*nägu*” iseenesest ei saa olla termin, kuna tal on juba tähendus üldkeeles. Ent sõnastiku koostaja otsustas siiski anda tõlkevaste “*nägu*” jutumärkides – ja seda mõiste uudsuse tõttu, lootuses, et jutumärgid ise ajapikku ära kaovad, kui sõna kasutamine sageneb eestikeelses keelepragmaatikas, ja et järgmine pragmaatika-alane sõnastik sisaldab “*nägu*” markeerimata.

Juba mainitud põhjusel – et uues teadusharus tuleb paratamatult luua uusi mõistete pesasid – on toodud sõnastikku otsetõlked sõna “*nägu*” sisaldavates ühendites, hoolimata sellest, kui need eesti keele kollokatsiooniga vastuollu lähevad. Nt ühendi *face loss* tõlkevaste on sõnastikus “*näo*” kaotus, kuigi eesti keeles ei saa “*nägu* kaotada” (saab kaotada reputatsiooni, usaldust, mille tähendused hõlmab “*näo*” tähendus). Ent uue termini loomisel ei saa nõuda, et antud sõnaga üldkeeles kaasas käivad kollokatsioonid tuleks üle kanda uuele tehnilisele terminile (kuigi enamasti see nii on).

1.5.2 Negatiivne ja positiivne viisakus

Probleem terminitega *negatiivne* ja *positiivne viisakus* (sama käib ka *positiivse* ja *negatiivse “näo”* kohta) on see, et hoolimata oma tehnilise termini staatusest kannavad nad endaga kaasas emotsionaalset varjundit, justkui oleks üks viisakusstrateegia halb ja teine hea. Kaotamaks emotsionaalset varjundit, asendasid

sotsiolingvistid Scollon ja Scollon (1983) *negatiivse ja positiivse viisakuse* sõnadega *aupaklik viisakus (deference politeness)* ja *solidaarsusviisakus (solidarity politeness)*, mis on aga tähenduselt kitsamad, sest viitavad ainult ühele muutujale – võimule (*power*), s.t suhte hierarhilisele aspektile. Samuti saab pidada *deference politeness*'i lihtsalt üheks negatiivse viisakuse strateegiaks. Oma hilisemas raamatus (1995) kasutavad Scollon ja Scollon veel kolmandat viisakuspooluste paari: *sõltumatusviisakus (independence politeness)* ja *lähendav viisakus (involvement politeness)* (Deborah Tanneni järgi) (Vogelberg 1997:475). Samuti ei räägi Scollonid *negatiivsest ja positiivsest "näost"*, vaid inimese "näo" vastandlikest pooltest: *independence*'ist ja *involvement*'ist. Browni ja Levinsoni jaotuse poolt *negatiivseks ja positiivseks "näoks"* räägib see, et need terminid oma "väheütlevuses" saavad haarata kõik kolm komponenti, millest sõltub ohu intensiivsus "näole": võim (*power*), sotsiaalne distant (*social distance*) ja "näo" häirituse aste (*rate of imposition*), mitte ainult võimuaspekt nagu *aupaklik ja solidaarsusviisakus*. Sõnastik toob ära kõik kolm "viisakuspaari" oma definitsioonidega.

1.5.3 Imposition

Üheks tõsiseks raskuseks osutus mõiste *imposition*, mis kuulub parameetrite hulka valemis $Wx = D(S, H) + P(S, H) + Rx$, mis mõõdab ohu intensiivsust "näole". Silveti sõnaraamat (1996) annab eestikeelseks põhivasteks *kohustuse pealepanek*. Browni ja Levinsoni definitsioon ütleb: *rate of imposition* (tähistus R) "*is a value that measures the degree to which the FTA is rated an imposition in that culture*" (1987: 76). Selle definitsiooni otsetõlge oleks: "väärtus, mis mõõdab, mil määral peetakse "nägu" ohustavat tegu kohustuse pealepanekuks antud kultuuris". Ent kui vaadata, mida Brown ja Levinson tegelikult oma mõiste alla silmas peavad, siis erineb nende

imposition veidi ka inglise keele tavatähendusest. Nimelt sobib inglise keeles kasutada sõna *impose* ideaalselt palvete ja käskude puhul (nt *The boss imposed on the secretary with his request/wish/command*), ent kuivõrd sobib see teiste kõneaktide puhul? Nt *The boss imposed on the secretary with his complaint/compliment* ei saa inglise keeles öelda. Ometi peaks teooria järgi kõigi kõneaktide puhul *imposition*'it hinnata saama. Siit tulenebki üks Browni ja Levinsoni teooria nõrk külg: “teooria lähem analüüs näitab, et see sobib kõige paremini kirjeldama viisakuskäitumist nõudmisel ja palumisel, sellal kui teiste kõneaktide puhul tekib rohkesti küsitavusi” (Vogelberg 2002a: 186). *Rate of imposition* näitab seda, kuivõrd tunnevad suhtlejad, et antud kõneakt (s.t kõneaktiga kaasas käiv oht “näole”) neid *häirib*, sest *kohustuse pealepanekust* ei saa sugugi kõigi kõneaktide juures rääkida. Seega langes koostaja valik sõna *häiritus* kasuks, mis annab edasi mõiste *imposition* tegeliku tähenduse. Seda vastet on kasutatud ka artiklis Vogelberg 2002a.

1.5.4 Rationality

Küsimusi tekitas ka mõiste *rationality* tõlkimine ja defineerimine. Inglisekeelne definitsioon kõlab järgmiselt: “*a specific mode of reasoning [...] which guarantees inferences from ends or goals to means that will satisfy those ends*” (Brown and Levinson 1987: 64). *Rationality* tavatähendusest ja sellisest definitsioonist võib ekslikult järeldada, et suhtlejad jõuavad oma eesmärgini ainult teadlikult ja sihikindlalt oma mõistust appi võttes. Ent autorid selgitavad, et tegemist ei pruugi olla teadliku loogilise mõtlemisega. Seetõttu defineeris sõnastiku koostaja mõiste järgmiselt: “teadlik või alateadlik loogilisus, mille abil saab kõneleja oma eesmärkidest tuletada vahendid, mille abil nende eesmärkideni jõuda “. Hoolimata sellest, et ka eestikeelne tõlkevaste *ratsionaalsus* võib oma tavatähendusega algul

eksitada, on sõnastikus see tõlkevaste, sest esiteks, selle mõiste kohta ei ole olemas ühesõnalist vastet ning teiseks, koostaja seadis esikohale originaaliläheduse põhimõtte.

1.5.5 Lühendid

Seoses rohkete lühenditega tekkis küsimus, kas lühendeid tõlkida või mitte ja kas üldse kasutada lühendeid eesti keeles. Näiteks *Hearer (H)* ja *Speaker (S)* lühendatakse peaaegu alati inglisekeelsetes keeleteaduslikes tekstides, samuti korduvad tihti viisakusteoorias kasutatav valemi $W_x = D(S, H) + P(S, H) + R_x$ väärtuste lühendid. Lühendamise vastu räägib see, et eesti keeles, vastupidiselt inglise keelele, ei ole nii sügavalt juurdunud traditsiooni tihti korduvaid väljendeid lühendada.

Seetõttu kaldus sõnastiku koostaja otsus selle poole, et *kuulaja (H)* ja *kõneleja (S)* kogu tekstis terve sõnaga välja kirjutada ning nende lühendit sõnastik ei paku. Sama kehtib ka valemis kasutatavate väärtuste kohta, kui neid eraldi tekstis mainitakse. Valemi enda kirjutamisel tekstis on koostaja arvates kaks varianti. Esiteks, jääda praktilistel kaalutlustel eestikeelsete sõnade juurde:

ohu intensiivsus “näole” = distants (kõneleja-kuulaja vahel) + võim (kuulajal kõneleja üle) + häirituse aste.

Nimelt on tõenäoline, et valemit ennast pannakse kirja konkreetses tekstis ainult korra või paar ja seega jääb kogu lühendamisprotseduur ära. Teine variant oleks kirjutada valem samade ingliskeelsete lühenditega nagu originaalis, kusjuures valemi juurde paratamatult käivasse seletusse tuleb lisada selgitus ingliskeelsete lühendite kohta. Ent sel juhul – kuna valem sisaldab ka lühendeid *H* ja *S* – peaks kirjutaja traditsioonipidevuse põhimõtte tõttu jätma ka *kuulaja* ja *kõneleja* läbivalt tekstis

inglisekeelsete lühenditega. Kumb variant on kirjutaja jaoks vastuvõetavam, selle peab iga kirjutaja juba ise otsustama. Lõpuks on ka eesti keeles olemas lühendid USA ja NATO, kuigi samas ka ÜRO.

1.6 Sõnastiku ülesehitus

Sõnastiku iga kirje koosneb esiteks rasvase trükiga välja toodud terminist – ingliskeelsest märksõnast või sõnaühendist, nt *face threat*. Sellele järgneb sõna/sõnaühendi tõlkevaste ja seejärel definitsioon või enamiku viisakusstrateegia väljundite puhul ainult mäрге, millise strateegiaga on tegemist, nt *repetition* – *kordus* – *positiivse viisakuse strateegia väljund*. Kuigi see ei ole tavaline praktika, on definitsiooni järel joonealune märkus allika kohta, kui definitsioon on võetud otse mingist allikast või põhineb sellel, s.t on ümber sõnastatud. Põhjuseks on see, et pragmaatikas on enamikel terminitel hulganisti definitsioone ja seega on kasutaja jaoks definitsiooni allikas oluline informatsioon. Mõnel juhul on sõnastiku koostaja leidnud, et defineerimist pole mõiste selguse tõttu vaja, siis on definitsioon ära jäetud, nt *violate a maxim* – *maksiimi rikkuma*.

Kui mõistel on sünonüüm, siis on see antud küll eraldi kirjena, ent seda pole uuesti defineeritud, vaid on antud viide autori arvates enam kasutatava sõnale/sõnaühendile, nt *redressive action* – vt *redress*. Kuna paljud kirjed on sõnaühendid, siis on vajadusel kantud eraldi kirjena sõnaühendi see sõna, mille alt võiks sõnastiku kasutaja samuti sõnaühendit otsida, ja märksõnale on lisatud viide tervele sõnaühendile, nt *failure* – vt *pragmatic failure*.

2 BROWNI JA LEVINSONI VIISAKUSTEORIA-ALANE INGLISE-EESTI SELETAV SÕNASTIK

2.1 Sõnastikus kasutatud lühendid

lüh – lühend

sün – sünonüüm

vrđ – võrdle

vt – vaata

2.2 Browni ja Levinsoni viisakusteooria-alane inglise-eesti sõnastik

address terms as 'you' avoidance	adresseerimisvormid 'sina' kasutuse vältimiseks	negatiivse viisakuse strateegia väljund
addressee	adressaat	suhtluspool, kellele on kõneakt suunatud (<i>vt hearer</i>)
addresser	adresseerija	suhtluspool, kes sooritab kõneakti (<i>vt speaker</i>)
admit the impingement	tunnista õiguste rikkumist	negatiivse viisakuse strateegia väljund
adverbial-clause hedges	adverbiaalosalausega väljendatud põiklemine	negatiivse viisakuse strateegia väljund
apologize	vabanda	negatiivse viisakuse strateegia
assert/presuppose S's knowledge of and concern for H's wants	rõhuta /eelda kõneleja teadlikkust kuulaja vajadustest ja hoolt nende eest	positiivse viisakuse strateegia
assume or assert reciprocity	eelda või rõhuta õiguste/kohustuste vastastikkust	positiivse viisakuse strateegia
avoid disagreement	välgi mittenõustumist	positiivse viisakuse strateegia
avoidance of adjustment of reports to H's point of view	jutustamisel kuulaja vaatenurgale mugandamisest hoidumine	positiivse viisakuse strateegia väljund
avoidance of performatives	performatiivide vältimine	negatiivse viisakuse strateegia väljund
bald on record politeness	otsene kompenseerimataleeve ndamata viisakus	viisakuse superstrateegia, kus kõneleja sooritab "nägu" ohustava teo otseselt, end sellega selgelt sidudes ja ilma tegu heastamata ¹

¹ Brown and Levinson 1987: 69.

be ambiguous	ole mitmemõtteline	kaudse viisakuse strateegia, mis rikub meetodimaksiimi
be conventionally indirect	ole konventsionaalselt kaudne	negatiivse viisakuse strateegia väljund: kasutada fraase ja lauseid, mis on kontekstuaalselt ühemõtteliste tähendustega, mis aga erinevad sõnasõnalistest tähendustest ²
be direct	ole otsene	negatiivse viisakuse strateegia üks viiest põhialusest/ -mehhanismist
be ironic	ole irooniline	kaudse viisakuse strateegia, mis rikub kvaliteedimaksiimi
be optimistic	ole optimistlik	positiivse viisakuse strateegia
be pessimistic	ole pessimistlik	negatiivse viisakuse strateegia väljund
be vague	ole ebamäärane	kaudse viisakuse strateegia, mis rikub meetodimaksiimi
beg forgiveness	palu andestust	negatiivse viisakuse strateegia väljund
claim common ground	rõhuta ühisosa	positiivse viisakuse strateegia üks kolmest põhialusest/ põhimehhanismist
common ground	ühisosa	vajadused, eesmärgid, väärtused, mida jagavad mõlemad suhtluspooled ³
communicate S's want not to impinge on H	anna edasi kõneleja soovi kuulaja õigusi mitte rikkuda	negatiivse viisakuse strateegia üks viiest põhialusest/ -mehhanismist
communicative situation	suhtlussituatsioon	

² Brown and Levinson 1987: 132.

³ Brown and Levinson 1987: 103.

context	kontekst	kõnelejate teadmine järgmistest parameetritest: roll ja staatus; ajaline ja ruumiline asukoht; formaalsusaste; suhtluskanal; teema; register ⁴
contraction and ellipsis	lühendamine ja ellipsis, väljajätt	positiivse viisakuse strateegia väljund
conventional implicature	konventsionaalne implikatuur	järeldus, mis tuletatakse otseselt lausungi sõnade tähendusest ⁵
conversational implicature	suhtlusimplikatuur	järeldus, mille kuulaja teeb kõneleja lausungi tähenduse kohta vastavalt konversatsiooni printsiipidele ⁶
conversational maxim	suhtlusmaksim	käitumisprintsiip, mida järgitakse suhtluses (<i>nt vt Grice's maxims</i>)
convey that S and H are co-operators	anna mõista, et kõneleja ja kuulaja on koostööpartnerid	positiivse viisakuse strateegia üks kolmest põhialusest/-mehhanismist
cooperative principle	kooperatiivsuse printsiip	printsiip, mis nõuab, et suhtleja annaks suhtluse vajaliku panuse antud vestlusetapis sõltuvalt vestluse eesmärgist või suunast ⁷
D	<i>vt distance</i>	
damage to face	<i>siin face damage</i>	
deference	<i>vt give deference, deference politeness</i>	

---

⁴ Levinson 1994: 23.

⁵ Grice 1991: 43-45.

⁶ Grice 1991: 43-45.

⁷ Grice 1991: 45.

deference politeness	aupaklik viisakus	viisakuse liik, mis rõhutab suhtluspoolte individuaalsust, õigust mitte olla allutatud grupi või sotsiaalsetele väärtustele ja olla vaba käsutamisest ⁸
deference politeness system	aupakliku viisakuse süsteem	viisakussüsteem, kus suhtluspooled on võimu parameetrit võrdsed või peaaegu võrdsed, ent sotsiaalselt üksteisest kaugel ⁹
deixis	deiksis	keeleliste väljendite kogum, mille eesmärk on siduda teksti reaalsusega ja luua teksti kohesiooni
direct politeness	<i>siin on record politeness</i>	
displace H	adressaati muutma	kaudse viisakuse strateegia, mis rikub meetodimaksiimi: kõneleja pöördub tegeliku adressaadi asemel kolmandale isiku poole lootuses, et vastab tegelik adressaat ¹⁰
distance (lüh D)	distant	kuulaja ja kõneleja vaheline sotsiaalne distant (horisontaalne parameeter)
do a FTA	tegema, sooritama	
ethos	eetos	“nägu” ohustavat tegu
		interaktsiooni kvaliteet, mis iseloomustab inimeste grupe või sotsiaalseid kategooriaid teatud ühiskonnas ¹¹

⁸ Scollon and Scollon 1983 (vt ka 1.5.2).

⁹ Scollon and Scollon 1995: 54.

¹⁰ Brown and Levinson 1987: 226.

¹¹ Brown and Levinson 1987: 243.

exaggerate (interest, approval, sympathy, with H) face	liialda (heakskiidu, huvi, sümpaatiaga kuulaja suhtes) “nägu”	positiivse viisakuse strateegia avalik minapilt, mida iga ühiskonnaliige tahab pidada enese omaks, tahtes ühtlasi, et teised seda tunnustaksid; (<i>vt</i> negative face, positive face) ¹²
face damage	kahju “näole”	
face loss	“näo” kaotus	“näo” vajaduste eiramisel tekkinud “näo” negatiivne muutus
face management view	“näo” eest hoolitsemise suund	viisakusteooria suund, mis seletab viisakust suhtlejate vajadusega hoolitseda enda ja üksteise “näo” eest
face saving act	“nägu” säästev tegu	(kõne)tegu, mis hoiab ära ohu/vähendab ohtu suhtleja “näole”
face threat	oht “näole”	potentsiaalne kahju, mis võib kaasneda kõneaktiga suhtlejate negatiivsele või positiivsele “näole”
face want	“näo” vajadus	üks iga ühiskonnaliikme “näo” kahest põhivajadusest, s.t “näo” kahest poolest (vajadus olla sõltumatu ja vajadus olla lähedane), mille vastastikune osaline rahuldamine on üldiselt iga kõneleja huvides ¹³
face-threatening act (lüh FTA)	“nägu” ohustav tegu	kõneakt, mida võib tõlgendada ohuna suhtleja “näole”

¹² *Vt* 1.5.1, kus “näo” kontseptsioon ja tõlkimisprobleemistik on põhjalikumalt lahti seletatud.

¹³ Brown and Levinson 1987: 58, 62.

facework	“näo” eest hoolitsemisteod	viisakusvahendite kasutus kõneleja poolt hoolitsemaks kuulaja “näo” eest ¹⁴
force of an utterance	lausungi jõud	kõneleja kavatsus lausungi sooritamisel (<i>vt ka illocutionary act</i>)
FTA	<i>vt face threatening act</i>	
fulfil H’s wants for some X	rahulda kuulaja soovi saada X	positiivse viisakuse strateegia üks kolmest põhialusest/ -mehhanismist
give /ask for reasons	anna/ küsi põhjendusi	positiivse viisakuse strateegia
give association clues	anna asjaga seotud vihjeid	kaudse viisakuse strateegia, mis rikub relevantsusmaksimi: kõneleja viitab kaudselt millelegi, mis on seotud teoga, mida kõneleja soovib kuulajalt ¹⁵
give deference	osuta aupaklikkust	negatiivse viisakuse strateegia väljund
give face	“näo” eest hoolitsema	
give hints	anna vihjeid	kaudse viisakuse strateegia, mis rikub relevantsusmaksimi
give overwhelming reasons	anna tungivaid põhjendusi	negatiivse viisakuse strateegia väljund
go on record as incurring a debt	väljendama selgelt võlgnevust kuulajale	negatiivse viisakuse strateegia väljund
go on record as not indebting H	väljendama selgelt mittevõlgnevust kuulajale	negatiivse viisakuse strateegia väljund
gossip	tagarääkimine	positiivse viisakuse strateegia väljund

¹⁴ Scollon and Scollon 1995: 92.

¹⁵ Brown and Levinson 1987: 215.

Grice's maxims	Grice'i maksimid	Grice'i kooperatiivsusprintsibi neli alaprinsiipi (kvaliteedi-, kvantiteedi-, relevantsuse- ja meetodi maksim)
group inclusion	<i>vt</i> siin group membership	
group membership	gruppi kuulumine	
H	<i>vt</i> hearer	
hearer (lüh H)	kuulaja	1. suhtluspool, kellele on kõneakt suunatud (<i>vt</i> addressee) 2. vestluse pealtkuulaja
hedge	põiklemine	negatiivse viisakuse strateegia: sõna või fraasi kasutamine kõneleja poolt, et ta oleks oma kõneaktiga vähem seotud või teatud tingimustel seotud ¹⁶
hedges addressed to Grice's maxims	Grice'i maksimidele suunatud põiklemine	negatiivse viisakuse strateegia väljund
hedges addressed to politeness strategies	viisakusstrateegiatele suunatud põiklemine	negatiivse viisakuse strateegia väljund
hedges encoded in particles	abisõnadesse kodeeritud põiklemine	negatiivse viisakuse strateegia väljund
hedges on illocutionary force	illokutiivsele jõule suunatud põiklemine	negatiivse viisakuse strateegia väljund: kõhklev sõnastus (tavaliselt määrsõnaga väljendatud), mis muudab performatiivi (<i>vt</i> performative) kaheldavaks
hedging opinion	põiklevalt avaldatud arvamus	positiivse viisakuse strateegia väljund

¹⁶ Brown and Levinson 1987: 145-146.

hierarchical politeness system	hierarhilise viisakus süsteem	viisakussüsteem, kus suhtluspoolte võimuparameetrite väärtused on väga erinevad ¹⁷
honorific	austusväljend	grammatikaliseerunud lingvistiline vorm, mis näitab kõneleja ja kuulaja hierarhilist suhet
illocutionary act	illokutiiivne akt	lausungi taga olev jõud, s.t kõneleja kavatsus ¹⁸ , (<i>sün illocutionary force, vrd speech act</i>)
illocutionary force imperative	illokutiiivne jõud imperatiiv	<i>vt sün illocutionary act</i> negatiivse viisakuse strateegia väljund: käsklause, kus puudub adressaadi nimetamine
impersonal verb	umbisikuline verb	negatiivse viisakuse strateegia väljund
impersonalize S and H imposition	muuda kõneleja ja kuulaja häiritus	negatiivse viisakuse strateegia “nägu” ohustava teo negatiivne tähendus antud sotsiaalses kontekstis suhtlejate “näole”
include both S and H in the activity independence politeness	kaasa nii kõneleja kui kuulaja tegevusse sõltumatusviisakus	positiivse viisakuse strateegia viisakuse liik, mis rõhutab suhtluspoolte individuaalsust, õigust mitte olla allutatud grupi või sotsiaalsetele väärtustele ja olla vaba käsutamisest ¹⁹ , lähedane Browni ja Levinsoni negatiivsele viisakusele
indicate reluctance	näita vastumeelsust	negatiivse viisakuse strateegia väljund

¹⁷ Scollon and Scollon 1995: 54-55.

¹⁸ Austin 1962: 19-20.

¹⁹ Scollon and Scollon 1995: 47 (*vt ka* 1.5.2).

indirect politeness	<i>vt off record</i> politeness	
indirect speech act	kaudne kõneakt	kõneakt, milles illokutiivne jõud ei ole lause vormi kodeeritud ²⁰
indirectness	kaudsus	
infringe face wants	eirama “näo” vajadusi	
in-group address form	grupisisene adresseerimisvorm	positiivse viisakuse strateegia väljund, mille hulka kuuluvad ‘sina’ vorm; üldised nimed ja adresseerimisvormid nagu nt <i>kallis, südameke, issi, poju</i> jne; diminutiivid ²¹
instrumental politeness	instrumentaalne viisakus	viisakus, mida kõneleja väljendab enda valitud verbaalsete strateegiatega (nt naljatamine) ²²
intensify interest to H	intensiivistav huvitavust kuulaja jaoks	positiivse viisakuse strateegia, mille puhult kõneleja intensiivistab huvi omaenda jutu vastu, näitamaks kuulajale, et kõneleja on vestlusest huvitatud ²³
interactant interlanguage pragmatics	suhtleja, suhtluspool vahekeele pragmaatika	pragmaatikaharu, mis uurib võõrkeelt kõnelejate võõrkeele pragmaatiliste teadmiste kasutust ja omandamist ²⁴
intrinsic FTA	olemuselt “nägu” ohustav tegu	
invite conversational implicatures	tekita suhtlusimplikatuure	kaudse viisakuse strateegia üks kahest põhialusest/ -mehhanismist

²⁰ Levinson 1994: 263.

²¹ Brown and Levinson 1987: 107-109.

²² Trosborg 1995: 28.

²³ Brown and Levinson 1987: 106-107.

²⁴ Kasper and Blum-Kulka 1993: 3.

involvement	lähendav viisakus	viisakuse liik, mis rõhutab inimese õigust ja vajadust olla normaalne, ühiskonnale vajalik liige, soovi meeldida ja olla seotud ²⁵ , lähedane
politeness		Browni ja Levinsoni positiivsele viisakusele
joke	naljata	positiivse viisakuse strateegia
level of politeness	viisakusaste	
locutionary act	lokutiivne akt	lausung kindla tähenduse ja referendiga ²⁶
lose face	“nägu” kaotama	
maxim of manner	meetodi maksimum	maksimum, mille järgi peab suhtleja tegema end kergesti arusaadavaks ²⁷
maxim of quality	kvaliteedimaksimum	maksimum, mille järgi ei tohi suhtleja rääkida seda, mida ta usub olevat vale või mille kohta tal pole piisavalt tõestust ²⁸
maxim of quantity	kvantiteedimaksimum	maksimum, mille järgi peab suhtleja olema nii informatiivne, kui on antud vestluse eesmärgiks vaja, mitte rohkem ega vähem ²⁹
maxim of relevance	relevantsusmaksimum	maksimum, mille järgi peab suhtleja panus vestluses olema asjakohane ³⁰
minimize face	vähendada ohtu	
threat	“näole” nii palju kui võimalik	
minimize the imposition	vähendada häiritust nii palju kui võimalik	negatiivse viisakuse strateegia väljund

²⁵ Scollon ja Scollon 1995: 46. *Vt ka* 1.5.2.

²⁶ Pajusalu 2001.

²⁷ Grice 1991: 46.

²⁸ Grice 1991: 46.

²⁹ Grice 1991: 45-46.

³⁰ Grice 1991: 46.

miscommunication	vääritimõistmine, arusaamatus suhtluses	
mitigate	pehmdama, leevendama	“nägu” ohustavat tegu viisakusstrateegiatega pehmdama
model person	modelisik, modelinimene	teatud keele kõneleja, kellel on kaks tunnust: ta omab “nägu” ja ta on ratsionaalne isik ³¹ (vt rationality)
negative face	negatiivne “nägu”	iga ühiskonnaliikme vajadus olla oma tegudes sõltumatu ³²
negative politeness	negatiivne viisakus	viisakuse superstrateegia, mis leevendab ohtu kuulaja “näole” hoolitsedes kuulaja negatiivse “näo” eest ³³
nominalize	nominaliseeri	negatiivse viisakuse strateegia
normative	normatiivne viisakus	viisakus, mida kõneleja väljendab
politeness		formaalsete lingvistiliste vormelitega ja mis on tihti grammatikaliseerunud ³⁴
not coerce H	kuulajat mitte sundima	negatiivse viisakuse strateegia üks viiest põhialusest/ -mehhanismist
not presume/ assume	mitte eeldama	negatiivse viisakuse strateegia üks viiest põhialusest/ -mehhanismist
notice / attend to H (his interest, wants, needs, goods)	märka kuulajat/ hoolitse kuulaja eest (tema huvide, soovide vajaduste, asjade) eest	positiivse viisakuse strateegia
observe a maxim	maksiimi järgima	

³¹ Brown and Levinson 1987: 58.

³² Brown ja Levinson 1987: 62.

³³ Brown and Levinson 1987: 70 (vt ka 1.5.2).

³⁴ Trosborg 1995: 28.

off record politeness	kaudne viisakus	viisakuse superstrateegia, kus kõneleja sooritab “nägu” ohustava teo ebaselgelt, end sellega mitte sidudes
offer, promise on record politeness	paku, anna lubadusi, otsene viisakus	positiivse viisakuse strateegia Viisakuse superstrateegiad, kus kõneleja sooritab “nägu” ohustava teo otseselt, end sellega sidudes, ta võib seda teha kompenseerimata (bald on record) või kompenseerides (negative politeness ja positive politeness)
opt out of FTA	“nägu” ohustavat tegu sooritamata jätma	
over-generalize	üldista ülemäära	kaudse viisakuse strateegia, mis rikub meetodimaksiimi
overstate	liialda	kaudse viisakuse strateegia, mis rikub kvaliteedimaksiimi: kõneleja liialdab oma arvamuste ja ütlustega ³⁵
P	<i>vt</i> power	
passive voice	passiiv	negatiivse viisakuse strateegia väljund: umbisikuline tegumood,
payoff	kasu	kasu (nt efektiivsus suhtluses), mille kõneleja saab, valides ühe viisakusstrateegia teiste ees konkreetses situatsioonis ³⁶
payoff consideration	kasu arvestamine; <i>vt</i> payoff	

³⁵ Brown and Levinson 1987: 219.

³⁶ Brown and Levinson 1987: 71.

performative	performatiiv	lause, mis ei väljenda tõeväärtust, ent saab kas “õnnestuda” või “mitte õnnestuda”, ³⁷
perlocutionary act	perlokutiivne akt	lausungiga saavutatud tagajärjed või mõju kuulajale ³⁸
personal-centre switch: S to H	isikudeiktiku muutmine	positiivse viisakuse strateegia väljund
place switch	ruumideiktiku demonstratiivdeiktiku muutmine	positiivse viisakuse strateegia väljund
pluralization of the ‘you’ and ‘I’ pronouns	asesõnade “sina” ja “mina” mitmusse panemine	negatiivse viisakuse strateegia väljund
point-of-view distancing	vaatenurga distantseerimine distantse	negatiivse viisakuse strateegia väljund
point-of-view operations	vaatenurga muutmise operatsioonid	positiivse viisakuse strateegia väljund (<i>vt deixis</i>)
politeness	viisakus	1. pragmaatiliste vahendite kogum, mida suhtlejad kasutavad näitamaks teadlikkust üksteise “näost”, et muuta suhtlus sujuvaks ³⁹ (Browni ja Levinsoni teooriast lähtuvalt); 2. nähtus, mis motiveerib suhtluses üldlevinud kõrvalekaldumisi Grice’i kooperatiivsuse printsiibist ⁴⁰
politeness principle	viisakusprintsiiip	üldine suhtlusprintsiiip seletamaks kõrvalekaldumisi Grice’i kooperatiivsusprintsiiibist ⁴¹

³⁷ Austin 1962.

³⁸ Austin 1962: 19-20.

³⁹ Pajusalu 2001, Trosborg 1995: 24.

⁴⁰ Brown and Levinson 1987: 5.

⁴¹ Leech 1983: 17.

positive face	positiivne "nägu"	iga ühiskonnaliikme vajadus, et tema vajadused oleksid teiste poolt tunnustatud ⁴²
positive politeness	positiivne viisakus	viisakuse superstrateegia, mis leevendab ohtu kuulaja "näole" hoolitsedes kuulaja positiivse "näo" eest ⁴³
power (lüh P)	võim	kuulaja võim kõneleja üle (vertikaalne parameeter)
pragmalinguistic competence	pragmalingvistiline kompetents	kõneleja teadmine ja oskus lausungi vormi sobivuse suhtes konkreetses sotsiaalses kontekstis ⁴⁴
pragmatic failure	pragmaatiline eksimus	pragmaatiliste väljundite ebasobiv kasutus antud kontekstis
pragmatic transfer	pragmaatiline ülekanne	ühele keelele omaste pragmaatiliste väljundite ülekandmine teise keelde
pragmatic universal	pragmaatiline universaal	üldkehtiv pragmaatiline muutuja või parameeter, mis väljendub suhtluskontekstis
pragmatics	pragmaatika	teadusharu, mis uurib lingvistilisi tunnuseid seoses keele kasutajatega ⁴⁵ ; keele kasutuse uurimine seoses kontekstiga ⁴⁶
presuppose	eelda	kaudse viisakuse strateegia, mis rikub relevantsusmaksimi: kõneleja eeldab midagi, mis ei ole relevantne antud vestluses ⁴⁷

---

⁴² Brown ja Levinson 1987: 62.

⁴³ Brown and Levinson 1987: 70. *Vt ka* 1.5.2.

⁴⁴ Kivik 2001.

⁴⁵ Levinson 1994:5.

⁴⁶ Tenjes 2001:36.

⁴⁷ Brown and Levinson 1987: 217.

presuppose familiarity in S-H relationship	eelda familiaarsust kõneleja-kuulaja vahel	positiivse viisakuse strateegia väljund
presuppose H's knowledge	eelda kuulaja teadlikkust	positiivse viisakuse strateegia väljund
presuppose H's values are the same as S's values	eelda, et kuulaja väärtused on samad, mis kõnelejal	positiivse viisakuse strateegia väljund
presuppose knowledge of H's wants and attitudes	eelda teadlikkust kuulaja vajadustest ja hoiakutest	positiivse viisakuse strateegia väljund
presuppose/ assert common ground	eelda /rõhuta ühisosa	positiivse viisakuse strateegia väljund
presupposition manipulations	eeldustega manipuleerimine	positiivse viisakuse strateegia väljund
prosodic and kinesic hedges	prosoodiline ja kinesteetiline põiklemine	negatiivse viisakuse strateegia väljund
prosody	prosoodia	kõnelõikude vältus, hääle valjus ja kõrgus jms nähtused ⁴⁸
protect face	“nägu” kaitsma	
pseudo-agreement	pseudonõusolek	positiivse viisakuse strateegia väljund: eelnev kokkulepe, mida tegelikult polnud ja millele kõneleja viitab, sundimaks kuulajat nõustuma ⁴⁹
R	<i>vt</i> rate of imposition	

⁴⁸ ÕS 1999.

⁴⁹ Brown and Levinson 1987: 115.

rate of imposition (<i>liih R</i>)	häirituse aste	konkreetsse kõneaktiga kaasneva häirituse aste kuulajale antud sotsiaalses kontekstis, muutuja, mis näitab, mil määral häirib konkreetne “nägu” ohustav tegu antud kultuuris kuulaja “nägu”
rating of imposition	<i>vt rate of imposition</i>	
rational agent	ratsionaalne isik	isik, keda iseloomustab ratsionaalsus (<i>vt rationality</i>)
rationality	ratsionaalsus	teadlik või alateadlik loogilisus, mille abil saab kõneleja oma eesmärkidest tuletada vahendid, mille abil nende eesmärkideni jõuda ⁵⁰
record	<i>vt bald on record</i> politeness; off record politeness; on record politeness	
redress	kompenseerimine, heastamine	tegevus, mis hoolitseb kuulaja “näo” eest, püüdes teha heaks “nägu” ohustava teo potentsiaalse kahju “näole” ⁵¹
redress other wants of H’s	hoolitse kuulaja teiste vajaduste eest	üks negatiivse viisakuse strateegia viiest põhialusest/-mehhanismist
redressive action	<i>vt süin redress</i>	
reference terms as ‘I’ avoidance	referentmõiste “mina” kasutuse vältimiseks	negatiivse viisakuse strateegia väljund
repetition	kordus	positiivse viisakuse strateegia väljund
replacement of the pronoun ‘I’ and	asesõnade “mina” ja “sina” asendamine	negatiivse viisakuse strateegia väljund

⁵⁰ Brown and Levinson 1987: 64. *Vt* 1.5.3 definitsiooni selgitust.

⁵¹ Brown ja Levinson 1987: 69.

'you' by indefinites	umbmäärastega	
S	<i>vt</i> speaker	
safe topic	ohutu teema	positiivse viisakuse strateegia väljund: teema, mis ei ole "nägu" ohustav
satisfy face wants	rahuldama "näo" vajadusi	
save face	"nägu" säästma	
seek agreement	nõusolekut taotlema	positiivse viisakuse strateegia
seriousness of a FTA	<i>vt</i> weightiness of a FTA	
small talk	seltskondlik vestlus	positiivse viisakuse strateegia väljund
sociopragmatic competence	sotsiopragmaatiline kompetents	kõneleja teadmine ja oskus lausungi tähenduse sobivuse suhtes konkreetsetes sotsiaalses kontekstis ⁵²
solidarity politeness	solidaarsusviisakus	viisakuse liik, mis rõhutab inimese õigust ja vajadust olla normaalne, ühiskonnale vajalik liige, soovi meeldida ja olla seotud ⁵³
solidarity politeness system	solidaarsusviisakuse süsteem	viisakussüsteem, kus suhtluspoolte vahel on nii võimu kui sotsiaalse kauguse parameetrite väärtused väga väiksed ⁵⁴
speaker (lüh S)	kõneleja, rääkija ⁵⁵	suhtluspool, kes sooritab kõneakti (<i>vt</i> addresser)
speech act	kõneakt, kõnetegu	tegu, mille kõneleja sooritab lausungi ütleamise teel (nt lubadus, vabandus) (<i>vrd</i> illocutionary act)
speech event	kõnesündmus	kogu kontekst, mille abil kuulaja tunneb ära kõneaktid

⁵² Kivik 2001.

⁵³ Scollon and Scollon 1983. *Vt ka* 1.5.2.

⁵⁴ Scollon and Scollon 1995: 54.

⁵⁵ *Vt* 1.5.6.

state the FTA as a general rule	väljenda “nägu” ohustavat tegu üldise reeglina	negatiivse viisakuse strateegia
superstrategy	superstrateegia	alastrateegiaid hõlmav (kõne/viisakus)strateegia
time switch	ajadeiktiku muutmine	positiivse viisakuse strateegia väljund
token agreement	sümboolne nõusolek	positiivse viisakuse strateegia väljund
transfer	<i>vt pragmatic transfer</i>	
turn	(kõne)voor	ühe suhtluspoole lausung või lausungid, sellal kui teine pool kuulab
turn-taking	vooruvahetus	
understate	vähendama	kaudse viisakuse strateegia, mis rikub kvaliteedimaksiimi: kõneleja pehmendab oma ütlosti, arvamusi ⁵⁶
universal pragmatics	üldine pragmaatika	üldine pragmaatika teooria, mis uurib, millised konteksti aspektid ja kuidas on kodeeritud keelde ⁵⁷
use contradictions	vasturääkivusi kasutama	kaudse viisakuse strateegia, mis rikub kvaliteedimaksiimi
use ellipsis	kasuta ellipsit	kaudse viisakuse strateegia, mis rikub meetodimaksiimi lauseosade või sõnade väljajätmisega
use in-group identity markers	kasuta grupisiseseid identiteeditunnuseid	positiivse viisakuse strateegia
use metaphors	kasuta metafoore	kaudse viisakuse strateegia, mis rikub kvaliteedimaksiimi
use of in-group language or dialect	grupisese keele või dialekti kasutus	positiivse viisakuse strateegia väljund

⁵⁶ Brown and Levinson 1987: 217-218.

⁵⁷ Kivik 2001.

use of jargon or slang	žargooni või slängi kasutus	positiivse viisakuse strateegia väljund, mis seisneb grupisiseses erikeele kasutuses
use rhetorical questions	kasuta retoorilisi küsimusi	kaudse viisakuse strateegia, mis rikub kvaliteedimaksiimi
use tautologies	kasuta tautoloogiat, tähendusliiasust	kaudse viisakuse strateegia, mis rikub kvaliteedimaksiimi sama või lähedase tähendusega sõnade tarbetu kordamise teel ⁵⁸
utterance	lausung	lause, lauseanalooži või lausefragmendi väljütlemine konkreetses kontekstis ⁵⁹
W	<i>vt</i> weightiness of a FTA	
weightiness (lüh W) of a FTA	ohu intensiivsus näole	potentsiaalse kahju suurus, mis võib kõneaktiga kaasneda suhtlejate negatiivsele või positiivsele “näole”
white lie	süütu vale	positiivse viisakuse strateegia väljund: vale vältimaks mittenõustumise väljendamist
violate a maxim with redress	maksiimi rikkuma kompenseerides; <i>vt</i> redress	
without redress	kompenseerimata; <i>vt</i> redress	

---

⁵⁸ ÕS 1999.

⁵⁹ Levinson 1994: 18.

2.3 Terminite eestikeelsete tõlkevastete indeks

abisõnadesse kodeeritud põiklemine	hedges encoded in particles
adresseerimisvormid 'sina' kasutuse vältimiseks	address terms as 'you' avoidance
adressaat	addressee
adressaati muutma	displace H
adresseerija	addresser
adverbiaalosalausega väljendatud põiklemine	adverbial-clause hedges
ajadeiktiku muutmine	time switch
anna asjaga seotud vihjeid	give association clues
anna edasi kõneleja soovi kuulaja õigusi mitte rikkuda	communicate S's want not to impinge on H
anna mõista, et kõneleja ja kuulaja on koostööpartnerid	convey that S and H are co-operators
anna tungivaid põhjendusi	give overwhelming reasons
anna vihjeid	give hints
anna/ küsi põhjendusi	give /ask for reasons
asesõnade "mina" ja "sina" asendamine umbmäärastega	replacement of the pronoun 'I' and 'you' by indefinites
asesõnade "sina" ja "mina" mitmusse panemine	pluralization of the 'you' and 'I' pronouns
aupaklik viisakus	deference politeness
aupakliku viisakuse süsteem	deference politeness system
austusväljend	honorific
deiksis	deixis
distant	distance (lüh D)
eelda	presuppose
eelda /rõhuta ühisosa	presuppose/ assert common ground
eelda familiaarsust kõneleja-kuulaja vahel	presuppose familiarity in S-H relationship

eelda kuulaja teadlikkust	presuppose H's knowledge
eelda teadlikkust kuulaja vajadustest ja hoiakutest	presuppose knowledge of H's wants and attitudes
eelda või rõhutada õiguste/kohustuste vastastikkust	assume or assert reciprocity
eelda, et kuulaja väärtused on samad, mis kõnelejal	presuppose H's values are the same as S's values
eeldustega manipuleerimine	presupposition manipulations
eetos	ethos
eirama "näo" vajadusi	infringe face wants
Grice'i maksimiid	Grice's maxims
Grice'i maksimidele suunatud pöiklemine	hedges addressed to Grice's maxims
grupisisene adresseerimisvorm	in-group address form
grupsisese keele või dialekti kasutus	use of in-group language or dialect
gruppi kuulumine	group membership
hierarhilise viisakus süsteem	hierarchical politeness system
hoolitse kuulaja teiste vajaduste eest	redress other wants of H's
häiritus	imposition
häirituse aste	rate of imposition (lüh R)
illokutiiivne akt	illocutionary act
illokutiiivne jõud	illocutionary force
illokutiiivsele jõule suunatud pöiklemine	hedges on illocutionary force
imperatiiv	imperative
instrumentaalne viisakus	instrumental politeness
intensiivista huvitavust kuulaja jaoks	intensify interest to H
isikudeiktiku muutmine	personal-centre switch: S to H
jutustamisel kuulaja vaatenurgale mugandamisest hoidumine	avoidance of adjustment of reports to H's point of view
kaasa nii kõneleja kui kuulaja tegevusse	include both S and H in the activity
kahju "näole"	face damage
kasu	payoff
kasu arvestamine	payoff consideration

kasuta ellipsit	use ellipsis
kasuta grupiseseid identiteeditunnuseid	use in-group identity markers
kasuta metafoore	use metaphors
kasuta retoorilisi küsimusi	use rhetorical questions
kasuta tautoloogiat, tähendusliiasust	use tautologies
kaudne kõneakt	indirect speech act
kaudne viisakus	off record politeness
kaudsus	indirectness
kompenseerides	with redress
kompenseerimata	without redress
kompenseerimine, heastamine	redress
kontekst	context
konventsionaalne implikatuur	conventional implicature
kooperatiivsuse printsiip	cooperative principle
kordus	repetition
kuulaja	hearer (<i>lih</i> H)
kuulajat mitte sundima	not coerce H
kvaliteedimaksiim	maxim of quality
kvantiteedimaksiim	maxim of quantity
kõneakt, kõnetegu	speech act
kõneleja, rääkija	speaker (<i>lih</i> S)
kõnesündmus	speech event
(kõne)voor	turn
lausung	utterance
lausungi jõud	force of an utterance
liialda	overstate
liialda (heakskiidu, huvi, sümpaatiaga kuulaja suhtes)	exaggerate (interest, approval, sympathy, with H)
lokutiivne akt	locutionary act
lähendav viisakus	involvement politeness
lühendamine ja ellipsis, väljajätt	contraction and ellipsis
maksiimi järgima	observe a maxim
maksiimi rikkuma	violate a maxim

meetodi maksiiim	maxim of manner
mitte eeldama	not presume/ assume
mudelisik, mudelinimene	model person
muuda kõneleja ja kuulaja	impersonalize S and H
märka kuulajat/ hoolitse kuulaja eest (tema huvide, soovide vajaduste, asjade eest)	notice / attend to H (his interest, wants, needs, goods)
naljata	joke
negatiivne “nägu”	negative face
negatiivne viisakus	negative politeness
nominaliseeri	nominalize
normatiivne viisakus	normative politeness
nõusolekut taotlema	seek agreement
“nägu”	face
“nägu” kaitsma	protect face
“nägu” kaotama	lose face
“nägu” ohustav tegu	face-threatening act (lüh FTA)
“nägu” ohustavat tegu sooritamata jätma	opt out of FTA
“nägu” säästma	save face
“näo” eest hoolitsema	give face
“näo” eest hoolitsemisteod	facework
“näo” kaotus	face loss
“näo” vajadus	face want
“näoga” tegelev suund	face management view
“nägu” säästev tegu	face saving act
näita vastumeelsust	indicate reluctance
oht “näole”	face threat
ohu intensiivsus näole	weightiness (lüh W) of a FTA
ohutu teema	safe topic
ole ebamäärane	be vague
ole irooniline	be ironic
ole konventsionaalselt kaudne	be conventionally indirect
ole mitmemõtteline	be ambiguous

ole optimistlik	be optimistic
ole otsene	be direct
ole pessimistlik	be pessimistic
olemuselt “nägu” ohustav tegu	intrinsic FTA
osuta aupaklikkust	give deference
otsene kompenseerimata, leevendamata viisakus	bald on record politeness
otsene viisakus	on record politeness
paku, anna lubadusi,	offer, promise
palu andestust	beg forgiveness
passiiv	passive voice
pehmemdama, leevendama	mitigate
performatiiv	performative
performatiivide vältimine	avoidance of performatives
perlokutiivne akt	perlocutionary act
positiivne ”nägu”	positive face
positiivne viisakus	positive politeness
pragmaatika	pragmatics
pragmaatiline eksimus	pragmatic failure
pragmaatiline universaal	pragmatic universal
pragmaatiline ülekanne	pragmatic transfer
pragmalingvistiline kompetents	pragmalinguistic competence
prosoodia	prosody
prosoodiline ja kinesteetiline põiklemine	prosodic and kinesic hedges
pseudonõusolek	pseudo-agreement
põiklemine	hedge
põiklevalt avaldatud arvamus	hedging opinion
rahulda kuulaja soovi saada X	fulfil H’s wants for some X
rahuldama “näo” vajadusi	satisfy face wants
ratsionaalne isik	rational agent
ratsionaalsus	rationality

referentmõiste “mina” kasutuse vältimiseks	reference terms as ‘I’ avoidance
relevantsusmaksim	maxim of relevance
ruumideiktiku demonstratiivdeiktiku muutmine	place switch
rõhuta /eelda kõneleja teadlikkust kuulaja vajadustest ja hoolet nende eest	assert/presuppose S’s knowledge of and concern for H’s wants
rõhuta ühisosa	claim common ground
seltskondlik vestlus	small talk
solidaarsusviisakus	solidarity politeness
solidaarsusviisakuse süsteem	solidarity politeness system
sotsiopragmaatiline kompetents	sociopragmatic competence
suhtleja, suhtluspool	interactant
suhtlusimplikatuur	conversational implicature
suhtlusmaksim	conversational maxim
suhtlussituatsioon	communicative situation
superstrateegia	superstrategy
sõltumatusviisakus	independence politeness
sümboolne nõusolek	token agreement
süütu vale	white lie
žargooni või slängi kasutus	use of jargon or slang
tagarääkimine	gossip
tegema, sooritama “nägu” ohustavat tegu	do a FTA
tekita suhtlusimplikatuure	invite conversational implicatures
tunnista õiguste rikkumist	admit the impingement
umbisikuline verb	impersonal verb
vaatenurga distantseerimine distantse	point-of-view distancing
vaatenurga muutmise operatsioonid	point-of-view operations
vabanda	apologize
vahekeele pragmaatika	interlanguage pragmatics
vasturääkivusi kasutama	use contradictions
viisakus	politeness
viisakusaste	level of politeness

viisakusprintsiiip	politeness principle
viisakusstrateegiatele suunatud	hedges addressed to politeness
põiklemine	strategies
vooruvahetus	turn-taking
võim	power (<i>liih P</i>)
vähendama	understate
vähendama häiritust nii palju kui võimalik	minimize the imposition
vähendama ohtu “näole” nii palju kui võimalik	minimize face threat
väljenda “nägu” ohustavat tegu üldise reeglina	avoid disagreement
väljendama selgelt mittevõlgnevust kuulajale	state the FTA as a general rule
väljendama selgelt võlgnevust kuulajale	go on record as not indebted H
vääritimõistmine, arusaamatus suhtluses	go on record as incurring a debt
ühisosa	miscommunication
üldine pragmaatika	common ground
üldista ülemäära	universal pragmatics
	over-generalize

KOKKUVÕTE

Eestikeelne pragmaatika-alane teadustöö on alles suhteliselt uus lingvistikaharu, seetõttu on sealses sõnavaras mitmeid lünki. Kuna Tartu Ülikoolis tegeletakse viisakus- ja kõneaktiteooriatega, siis on selge vajadus ka selle-alast terminoloogiat arendada. Käesolev projekt püüdis seda sõnavaralünka täita Browni ja Levinsoni nn “näo” eest hoolitsemise viisakusteooria alal, mida juba on eesti keelele rakendatud ja mis näitab tulevikupotentsiaali ka eesti keele pragmaatika alusuuringuteks.

Projekti esimene osa andis ülevaate teoreetilistest lähtekohtadest sõnastiku koostamisel. Nimelt selgus, et pragmaatikasuundade paljususe ja pragmaatikauurijate käibelolevate mõistete pideva ümberdefineerimise tõttu ei ole tihti võimalik järgida terminoloogia põhimõtteid läbipaistvuse (e kirjeldavuse) ning isegi traditsioonipidevuse osas. Küll aga on võimalik ühtlustamisest rääkida ühe pragmaatikasuuna piirides. Kuna tundub, et traditsioonipidevusest kõigi viisakusteooriate, rääkimata kogu pragmaatika kui teadusharu raames ei saa rääkida, siis tuleb jääda siia ja järgitud praktika juurde iga mõiste (ka nende, mis arvatakse pragmaatika-alases kirjanduses üldlevinud olevat) esmakordsel mainimisel defineerida.

Eelkõige loodab sõnastiku koostaja, et Brown ja Levinsoni põhimõistete tõlkevasted (“nägu”, *negatiivne* ja *positiivne viisakus*, *ratsionaalsus*, *häiritus* jne) lähevad käibele, kuna nende tõlkimisel on autor kõige enam sõnade taga olevaid kontseptsioone uurinud. Üks sõnastiku eesmärkidest oli anda panus eestikeelsesse viisakusteooriasse mõistetele eestikeelsete definitsioonide andmisega. Enamiku

mõistete puhul on järgitud originaaldefiniitsioone (s.t Browni ja Levinsoni omi), nende puudusel või puudulikkusel on autor mõisted ise defineerinud.

Viisakusteooriat on veel liiga vähe eesti keele kohta rakendatud ja seega võivad teatud viisakusstrateegiate väljundid küsitavusi tekitada. Nimelt mõned Brown ja Levinsoni pakutud väljundid ei pruugi eesti keele puhul relevantset olla ja kindlasti on mitmed väljundid, mida peaks eesti keele puhul lisama, sest väljundite nimekiri ei ole lõplik. Selle lünga täitmiseks on vaja vastavaid uuringuid. Autor loodab, et ka käesolevast projektist on abi Brown ja Levinsoni viisakusteooria raames tehtavatele eesti keele pragmaatika uuringutele.

KIRJANDUS⁶⁰

Aas, A. 1999. *Requests: A Cross-cultural study*. Avaldamata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.

Austin, J. L. 1962. *How to Do Things with Words*. Lectures VIII-X. Oxford: OUP.

Brown, P. and Levinson, S. C. 1978/1987. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.

Erelt, T. (toim.) Eesti keele sõnaraamat. Eesti Keele Sihtasutus. Tallinn. 1999.
(sõnastikus lüh ÕS)

Girce, H. P. 1975/1991. Logic and Conversation. S. Davis (ed.) *Pragmatics: A Reader*. NY & Oxford: OUP.

Hanko, U., Liiv, G. 1998. *Inglise-eesti idioomisõnaraamat*. Tallinn: "Valgus".

Kasper, G. and Blum-Kulka, S. 1993. *Introduction*. In Kasper, G. and Blum-Kulka, S. (ed.), *Interlanguage Pragmatics*. New York, Oxford: Oxford University Press, 3-13.

Kivik, P.-K. 2000. Pragmaatika kursus. Loengukonspekt. Tartu Ülikooli inglise keele ja kirjanduse õppetool.

---

⁶⁰ Kasutatud kirjanduses on toodud ka sõnastiku koostamisel kasutatud sõnaraamatud Silvet (1996) ja Random House Webster (1992), mille kasutamisele pole nimestikus endas pole viidatud.

Konovalov, V. 2001. *Indirectness and Politeness in English and Russian Requests*.

Avaldamata magistritöö. Tartu Ülikool.

Leech, G. 1983. *Principles of Pragmatics*. London: Longman.

Mereste, U. 2000. *Oskuskeel ja seaduste keeleline rüü*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Oksaar, E. 1999. *Kõnekeel, erialakeel, õiguskeel*. Juridica nr 4.

Pajusalu, R. 2001. *Pragmaatika kursus. Loengu käsikiri*. Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse õppetool.

Random House Webster's Electronic Dictionary and Thesaurus. 1992. College Edition. Version 1.0. Reference Software International.

Rosenvald, H. 2001. *The Realization of the Speech Act of Complaining in American English and Estonian*. Avaldamata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.

Scollon, R. and Scollon, S.B.K. 1983. Face in Interethnic Communication. In J. Richards and R. Schmidt (eds.), *Language and Communication*. (London: Longman, 1983), 156-190.

Scollon, R. and Scollon, S.B.K. 1995. *Intercultural Communication. A Discourse Approach*. Blackwell: Oxford UK and Cambridge USA.

Searle, J. R. 1969. The Structure of Illocutionary Acts. In *Speech Acts*. Cambridge: CUP.

Silvet, J. Inglise-eesti sõnaraamat. Valgus. Tallinn. 1996

Tenjes, S. 2001. *Sissejuhatus üldkeeleteadusse. Lisamaterjal loengukursusele*. Tartu: TÜ üldkeeleteaduse õppetool, 36-40.

Uuspõld, E. 2000. *Üliõpilastööde vormistamise juhend*. Tartu: Tartu Ülikooli eesti keele õppetool.

Vellerind, R. 2000. *Lähendav viisakus müügivestluste strateegiana*. Keel ja Kirjandus 10, 703-715.

Verschueren, J., et al. (ed.). 1995. *Handbook of Pragmatics. Manual*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Vogelberg, K. 2002a. Eestlaste viisakuskäitumisest vahekeelses suhtluses ameeriklastega. Valk, A (toim.) *Eesti ja eestlased võrdlevas perspektiivis. Kultuuridevahelisi uurimusi 20. sajandi lõpust*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 185 – 204.

Vogelberg, K. 2002b. Politeness Debate Continued – Notes on Some Key Controversial Issues in Brown and Levinson's theory. *Tähendusepüüdja*. TÜ üldkeeleteaduse õppetooli toimetised 3, 340-354.

Vogelberg, K. 2002c. Keelelise viisakuse mudelite mõnedest vaieldavatest aspektidest eesti, vene ja inglise keele võrdlevate uuringute valguses. (Ilmub 2002 august *Teoreetilise keeleteaduse konverentsi kogumikus*. Tartu: TÜ üldkeeleteaduse õppetooli toimetised 4.)

Vogelberg, K. 1997. Message-Construction Strategies in the Interlanguage of Estonian Learners of English: the Example of Gate-Keeping Encounters. *Views on the Acquisition and Use of a Second Language*. EUROSAA 7: Proceedings, 469-475.

Vogelberg, K. 2002b. Politeness Debate Continued – Notes on Some Key Controversial Issues in Brown and Levinson's theory. *Tähendusepüüdja*. TÜ üldkeeleteaduse õppetooli toimetised 3, 340-354.

SUMMARY

TARTU UNIVERSITY
DEPARTMENT OF GERMANIC AND ROMANCE LANGUAGES AND
LITERATURES

Hanna Rosenvald

English-Estonian Explanatory Dictionary on Brown and Levinson's Politeness Theory

Inglise-eesti Brown ja Levinsoni viisakusteooria-alane sõnastik

Master's Project

2002

Number of pages: 54

Summary:

The aim of the present master's project is to contribute to pragmatic research in Estonian by trying to develop pertinent terminology. The project deals with the terminology of Brown and Levinson's politeness theory in English. The significance of the theory lies in its universality and potential for its application to base studies in the pragmatics of the Estonian language. The project consists of two chapters, the theoretical introduction and the dictionary proper. The first chapter gives the reader an overview of Brown and Levinson's politeness theory (the 'face management' view of politeness), informs the reader of the principles followed in compiling the dictionary, and of the translation problems that emerged. The second chapter contains the *English-Estonian Explanatory Dictionary on Brown and Levinson's Politeness Theory*, and an index of the Estonian translations of the terms. The dictionary aims to make the terminology more consistent, find translations to missing terms, and provide definitions in Estonian to the theory's basic concepts. The selection of the terms is based on representing the theory's central concepts, politeness strategies, and ways of realizing them. The list contains some other terms of pragmatics that the reader would probably encounter when dealing with the topic. The dictionary is targeted at Estonian students reading pragmatics, and people in Estonia involved in research into pragmatics, primarily into politeness phenomena.

Keywords: Pragmatics; Brown and Levinson's politeness theory; English-Estonian terminology